УДК 811.395-12/7

ОСОБЛИВОСТІ МЕЛОДІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ МОЛИТОВ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

PECULIARITIES OF PRAYERS MELODIC ORGANIZATION IN ENGLISH FILM DISCOURSE

Лісовська А.О.,
здобувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті представлено опис результатів інструментального дослідження мелодійного компоненту інтонації усних молитовних текстів у сучасному англомовному художньому кінодискурсі. Зіставлення мелодичних характеристик канонічних і спонтанних молитов дало змогу виявити суттєві відмінності в їх мелодичній організації, що доводить інформативність цього інтонаційного параметру в диференціації видів досліджуваних молитов.

Ключові слова: кінодискурс, англомовні молитви, мелодійний компонент, інтонаційний параметр.

В статье представлено описание результатов инструментального исследования мелодического компонента интонации устных молитвенных текстов в современном англоязычном художественном кинодискурсе. Сопоставление мелодических характеристик канонических и спонтанных молитв позволило выявить существенные отличия в их мелодической организации, что доказывает информативность этого интонационного параметра в дифференциации видов исследуемых молитв.

Ключевые слова: кинодискурс, англоязычные молитвы, мелодический компонент, интонационный параметр.

The article deals with the results of the instrumental analysis of oral prayer texts melodic organization in modern English film discourse. The comparison of canonical and spontaneous prayers melodic characteristics made it possible to reveal relevant differences in their melodic organization which prove the validity of this component of intonation for the differentiation of the prayer texts types.

Key words: film discourse, melodic organization, prayer texts.

Постановка проблеми. Багатогранність і поліжанровість кінодискурсу дає змогу розглядати його численні категоріальні властивості з різних кутів зору. Зокрема, вивчення лінгвальних та екстралінгвальних особливостей вживання прецедентних текстів у дискурсі кінематографу видається актуальним і перспективним для дослідження однієї з категорій кінодискурсу, а саме – категорії інтертекстуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтертекстуальність є однією із системоутворюючих властивостей кінодискурсу поряд з аудіовізуальністю, креалізованістю, цілісністю, інформативністю тощо. Фундаментальність і глобальність поняття інтертекстуальності привели до виникнення численної кількості її визначень і розумінь. Згідно з І.В. Арнольд, інтертекстуальність створює подвійність знака, який отримує нове значення в новому контексті [1, с. 376]. За Ю. Кристевою, інтертекстуальність полягає в «текстуальній інтеракції, яка здійснюється всередині окремого тексту» [2, с. 429].

У статті інтертекстуальність розуміємо як використання елементів уже існуючого тексту в процесі створення й функціонування нового [3, с. 266] та розглядаємо конкретні її вияви в художніх фільмах, які розуміємо як особливий вид тексту, що функціонує в рамках кінодискурсу.

Молитовні тексти, що використовуються в художніх текстах як прецедентны, належать до релігійного дискурсу, який, за визначенням Є.О. Кожем'якіна, являє собою «регламентовану певними історичними та соціокультурними кодами (традиціями) смислоутворювальну й смисловідтворювальну діяльність, спрямовану на формування, трансляцію й зміну догматичного мислення, сакрального світовідчуття та містичного досвіду» [4, с. 33]. Н.О. Боженкова трактує релігійний дискурс у вузькому та широкому сенсах: «У вузькому сенсі релігійний дискурс – сукупність мовленнєвих актів, використовуваних у релігійній сфері; в широкому – набір дій, орієнтованих на залучення людини до віри, а також мовленнєво-мисленнєві комплекси, що супроводжують процес взаємодії комунікантів» [5, с. 17]. Саме мовленнєві комплекси, пов'язані з використанням елементів релігійного дискурсу в дискурсі кінематографічному, розглядатимуться у статті.

Постановка завдання. Головною метою роботи є виявлення основних закономірностей мелодичної організації англомовних молитов, тобто елементів релігійного дискурсу, в сучасному англомовному художньому кінодискурсі.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було здійснено аудиторський та електроакустичний аналізи досліджуваних молитов. В аудиторському аналізі взяли участь 10 аудиторів – 5 викладачів-фонетистів й 5 аспірантів, які спеціалізуються на фонетичній дисципліні. Інструментальний аналіз проводився за допомогою комп'ютерної програми PRAAT 5.0, яка уможливлює отримання інформації про основні акустичні характеристики синтагм і фраз. Зазначимо, що основною одиницею дослідження було обрано тональну групу (або синтагму), тобто відносно закінчений за змістом відрізок мовленнєвого ланцюга, межі якого визначаються тільки просодичними засобами. Процедура обробки отриманих інтонограм полягала в такому: 1) у межах однієї фрази встановлювалися межі синтагм, 2) виділялися ключові слова і склади та 3) проводився аналіз досліджуваного фрагмента мовлення з акустичним контролем.

Під час проведення електроакустичного аналізу враховувався взаємозв'язок між суб'єктивними (сприйняттєвими) характеристиками та об'єктивними (акустичними) параметрами мовлення, а саме те, що мелодія є корелятом розподілу частоти основного тону (ЧОТ) у часі. Інструментальному аналізу підлягали 46 англомовних художніх фільмів, які містять у собі молитовні звернення кіноперсонажів.

До корпусу дослідження входили як канонічні молитви, що внесено в Книгу Загальних Молитов [6], так і молитви, що було складено авторами кінофільмів для створення ефекту спонтанного звернення кіногероїв до Бога. Варто зазначити, що для інструментального аналізу було відібрано тільки ті «спонтанні» молитви, що композиційно подібні канонічним молитовним текстам. У роботі було використано композиційний розподіл частин молитви, що пропонується в працях Н.О. Кравченко:

1) *звернення;*

2) *підстава звернення* (згадування діянь, могутності адресата);

3) *прохання / клопотання;*

4) *аргументація;*

5) *славослів'я;*

6) *акламація* «***Амінь***» [7, с. 242].

Ураховуючи прагматичні настанови кожної з вищенаведених частин молитви та нечіткість меж між деякими з них, для проведення експерименту 1-у і 2-у частини було об'єднано в одну спільну частину – *вступну*, 5-у і 6-у – в *прикінцеву* частину. *Основна* частина молитви, в якій міститься її суть – прохання, клопотання, вихваляння, подяка, покаяння, – позначена як *інтенція*.

Серед просодичних засобів, які беруть участь у структуруванні тексту молитви, важливу роль відіграє мелодія.

Враховуючи взаємозв'язок між суб'єктивними сприйманими характеристиками й об'єктивними акустичними параметрами мовлення, до електроакустичного аналізу залучено такі частотні характеристики мовлення молитовників:

– значення частоти основного тону у фразі;

– значення частоти основного тону у надфразовій єдності;

– частотний діапазон фраз, які складають надфразові єдності молитов.

Розглядаючи характер мелодичних змін у шкалі, ми спиралися на наявність в англійській мові чотирьох основних видів шкал, що відрізняються напрямком руху основного тону, – *низхідної*, *рівної*, *висхідної* та *скандентної*.

Таблиця 1

Частотність уживання основних шкал у різних частинах молитви (у %)

Частина молитви \ Тип шкали		Низхідна	Рівна	Висхідна	Скандентна
Вступ	Канонічна	52	7	38	3
	Спонтанна	50	19	14	17
Інтенція	Канонічна	45	29	21	5
	Спонтанна	50	22	10	18
Аргументація	Канонічна	43	30	19	8
	Спонтанна	49	23	9	19
Прикінцева частина	Канонічна	52	9	34	4
	Спонтанна	47	10	17	26
У середньому по тексту	Канонічна	48	19	28	5
	Спонтанна	49	18.5	12.5	20

Результати підрахунків частотності вживання вищеназваних шкал у різних частинах молитви представлено в таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці, в середньому близько половини зафіксованих шкал в обох видах молитви у всіх її частинах є низхідними (48% у канонічній і 49% у спонтанній). Це підтверджує загальновідомий факт того, що низхідний рух частоти основного тону є одним із найбільш характерних для англійської мови.

Рівна шкала також практично однаково вживається в канонічній і спонтанній молитвах (19% і 18,5% відповідно). Відмінності виявляються в концентрації цього виду шкали в частинах молитви: у канонічній молитві найвищий відсоток уживання рівної шкали (30%) зафіксовано в найменш емоційно насиченій частині молитви – аргументації, в апелятивних вступній і прикінцевій частинах цей нейтральний тип шкали вирізняється низьким відсотком уживання (7% та 9% відповідно). У спонтанній молитві спостерігаємо рівномірний розподіл рівної шкали по всьому тексту, крім прикінцевої частини, де зафіксовано мінімальну уживаність рівної шкали – 10% порівняно із середніми показниками, що становлять 19%.

Скандентна шкала, притаманна експресивному мовленню, як правило, не вирізняється високою частотністю вживання саме через свою експресивність – навіть в емоційно забарвленому мовленні необхідне збалансоване розмаїття різних за ступенем експресивності фраз. Проте відсоток її вживання в спонтанній молитві досить високий – 20% у середньому по тексту. Використання скандентної шкали у прикінцевій частині спонтанної молитви у 26% випадків свідчить, на наш погляд, про намір авторів кінофільмів передати емоційний стан персонажа, який близький до екзальтації. У канонічній молитві спостерігається частотне (у середньому 28%) використання висхідної шкали, особливо у вступній частині (38%), яка містить звернення до Бога, і в заключній частині (34%), що містить славослів'я.

Унаслідок аналізу термінальних тонів фраз, які входять до складу надфразових єдностей (НФЄ) текстів досліджуваних молитов, було виявлено певні закономірності у вживанні різних видів ядрових тонів.

Результати зіставлення типів термінальних тонів у різних видах молитов наведено в таблиці 2.

За даними таблиці, обом видам молитов певною мірою притаманна значна варіативність типів термінальних тонів. Передусім це стосується емфатичних тонів – низхідно-висхідного, високого низхідного, висхідно-низхідного.

Відмінності між канонічною та спонтанною молитвами насамперед виявляються в частотності вживання високого низхідного тону (14,4% і 22,6% відповідно) та низького висхідного тону (25,6% і 13,7% відповідно). Превалювання в канонічній молитві емоційно нейтральних традиційних для англійської мови низького низхідного та низького висхідного термінальних тонів (48% сумарно) свідчить про ритуальність канонічної молитви, яка вимовляється персонажами в повсякденному житті. Приблизно однаковий відсоток емфатичних тонів надає канонічній молитві просодичної забарвленості. Частотне вживання високого низхідного (22,6%), висхідно-низхідного (13,6%) тонів у спонтанній молитві покликане створити враження високого ступеня емоційної напруги персонажа, що звертається до Бога в нестандартній ситуації свого життя. Тому частотність уживання складних емфатичних тонів у спонтанній молитві вища, ніж у канонічній. Переважно це стосується низхідно-висхідного термінального тону, відсоток уживання якого в спонтанній молитві майже втричі вищий, ніж у канонічній (13,6% і 5,2% відповідно). З огляду на те, що прикінцевим елементом цього складного тону є висхідний тон, можна констатувати загальну тенденцію, спостережувану в спонтанній молитві, – незмінне прагнення до підвищення рівня голосу від початку синтагми до її завершення.

Усна молитва – такий вид мовленнєвої діяльності, в якому обов'язково наявні певні смислові або ж емоційні центри, що потребують особливого виділення за допомогою різних інтонаційних засобів.

Одним із таких засобів виділення смислового або емоційного центру є підвищення висоти голосу, експериментальна фіксація якого відповідає підвищенню рівня частоти основного тону (ЧОТ).

Усереднені дані максимальних значень ЧОТ представлено в таблиці 3.

Таблиця 2

Частотність уживання термінальних тонів у тексті молитов (у%)

Вид молитви / Термінальний тон	Канонічна	Спонтанна
низький низхідний	22.4	27.3
високий низхідний	14.4	22.6
низький висхідний	25.6	13.7
високий висхідний	10.7	3.3
низхідно-висхідний	13.4	12.3
висхідно-низхідний	5.2	13.6
рівний	8.3	7.2

Таблиця 3

Усереднені значення максимальних ЧОТ (Гц) у текстах досліджуваних молитов

Частина молитви \ Вид молитви		Канонічна	Спонтанна
Вступ		324	361
Основна частина	інтенція	256	328
	аргументація	239	227
Прикінцева частина		317	298
У середньому по тексту		284	303

Аналіз отриманих даних показав, що, загалом, молитві притаманне суттєве підвищення висоти голосу у вступній частині молитви, що виражається в значеннях максимумів ЧОТ, які істотно перевищують середні по тексту. Особливо це стосується спонтанних молитов, де показники максимумів ЧОТ сягають 360 Гц, що свідчить про істотне підвищення висоти голосу під час звернення з молитовним повідомленням. Розглядаючи значення максимумів ЧОТ в основній частині, можна переконатися, що значення досліджуваного параметра в частині «інтенція» вище відповідних у частині «аргументація». У прикінцевій частині спостерігаються основні відмінності між канонічними та спонтанними молитвами: якщо наприкінці канонічної молитви показники максимумів ЧОТ майже збігаються з відповідними у вступній частині (317 Гц та 324 Гц відповідно), то в спонтанній молитві в цій її частині простежується тенденція до зниження досліджуваного параметру до рівня нижчого, ніж середні по тексту (298 Гц за середнього показника 303 Гц). Цей факт свідчить про те, що на перший план у спонтанних молитвах виходять звернення до Бога, що міститься у вступній частині, та безпосередньо зміст прохання (благання, клопотання), що здійснюється в частині «інтенція».

Висновки. На підставі проведеного інструментального аналізу мелодичних характеристик англомовних молитов е художньому кінодискурсі можна констатувати, що мелодія, безсумнівно, відіграє важливу роль у просодичному оформленні досліджуваних усних відтворень. Зіставлення мелодичних характеристик канонічних молитов, що вживаються персонажами в кіно дискурсі, та молитов, що вимовляються персонажами «спонтанно», довело існування певних відмінностей досліджуваних параметрів. Ці відмінності виявляються в яскравішій мелодичній організації спонтанних молитов, яка демонструє напружений емоційний стан людини, що звертається до Бога з молитвою під час нестандартних життєвих ситуацій. Перспективним убачається здійснення комплексного аналізу просодичних особливостей англомовних молитов задля отримання загального просодичного портрету цього особливого вияву інтертекстуальності в дискурсі кіно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / Науч. ред. П.Е. Бухаркин. СПб., 1999. 443 с.

2. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман. Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму / Пер. с франц., сост., вступ. ст. Г.К. Косикова. М.: ИГ Прогресс, 2000. С. 427–457.

3. Родионова Е.В. Интертекстуальность. Культурология. XX век: энциклопедия: в 2-х т. / Ред. и сост. С.Я. Левит. СПб.: «Университетская книга», 1998. Т. 1. С. 266–267.

4. Кожемякин, Е.А. Религиозный дискурс: методология исследования. Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: «Философия. Социология. Право». 2011. Т. 15. № 2 (97). С. 32–47.

5. Боженкова Н.А. Некоторые особенности вербального функционирования религиозного дискурса. Известия Юго-Западного государственного университета. Серия: «Лингвистика и педагогика». 2015. № 3. С. 15–23.

6. Common Worship: Daily Prayer: Services and Prayers for the Church of England. London: Church House Publishing, 2002. 850 p.

7. Кравченко Н.О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 408 с.